

О.О.Гаврилюк

РОЛЬ ПОЗААУДИТОРНОЇ РОБОТИ В СИСТЕМІ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ

Автор раскрывает в статье роль позааудиторной работы вуза в системе формирования коммуникативной культуры будущих учителей.

In this article the author deals with the role of out-of-class work in a higher educational establishment in the system of forming of future teachers' communicative culture.

На початку нового тисячоріччя, коли сучасна вища школа відіграє винятково важливу роль у становленні молодії генерації. Всі проблеми, що вирішує вища педагогічна школа, здобувають ту гостроту і виразність, що обійти їх неможливо.

Не зважаючи на те, що останнім часом з'явилося багато новітніх педагогічних думок щодо реформування освіти в нашій державі та активізації професійної позиції молоді, рівень професійної підготовки випускників вищого педагогічного закладу не задовольняє вимогам, що ставить перед освітою держава. Причин цьому багато й одна з них, на наш погляд, полягає в тому, що в процесі оволодіння професійними знаннями перевага віддається предметним знанням і навичкам, а навичкам спілкування та ефективної взаємодії приділяється незначна увага. Професія вчителя, на наш погляд, ця не та професія, яку можна придбати, прослухавши курси по певним дисциплінам. Якщо людина вирішує стати вчителем, вона повинна усвідомлювати те, що все життя буде займатися вирішенням складних питань людських відносин, що її зброєю стане спілкування. А побудувати процес спілкування на професійному рівні можливо тільки тоді, коли вчитель усвідомлює свою відповідальність і рівень сформованості його професійних рис задовольняє вимогам учителя-професіонала.

Пошук оптимальних шляхів формування комунікативної культури неможливий без вибору адекватних

методів дослідження, що мають безпосереднє відношення до дослідження даної проблеми. У сучасній науці визначилося декілька напрямків щодо удосконалення комунікативної діяльності педагога: вивчення особистісних комунікативних здібностей і якостей; засвоєння теоретичних знань, формування умінь і навичок спілкування; розробка системи тренінгових комунікативних вправ, що передбачають розвиток особистості майбутнього вчителя, його психофізіологічних можливостей, комунікативного потенціалу; методи, спрямовані на формування певних форм комунікативної поведінки; оптимізація умінь спілкування засобами методу АСПО (активне соціально-психологічне навчання) тощо [1;2;3;4;5;7]. Кожний з названих напрямків заслуговує на увагу і є складним компонентом загальної системи вивчення та оптимізації комунікативної діяльності вчителя.

Процес формування комунікативної культури вчителя передбачає врахування розроблених вітчизняною та закордонною психолого-педагогічною наукою і практикою теоретико-методичних основ, що розкривають основні закономірності та принципи розвитку особистості в процесі спілкування, основний зміст комунікативної діяльності, умови і фактори її ефективності. Тому, у самому загальному вигляді, вивчення й аналіз сформованості комунікативної культури майбутніх учителів передбачає з'ясування наступних проблем:

- особистісні характеристики педагога, що впливають на рівень розвитку його комунікативної культури;
- стан позааудиторної роботи в вищому педагогічному закладі;
- методичне забезпечення процесу формування комунікативної культури.

Дослідження комунікативних рис та здібностей майбутнього вчителя шляхом використання різних методів (опитування, тестування, експертна оцінка) дозволили одержати для подальшого аналізу та вивчення стану сформованості комунікативної культури вчителя наступні експериментальні показники: рівень сформованості комунікативної культури

студентів, рівень готовності до спілкування, стан позааудиторної роботи вищого навчального закладу.

З'ясування рівня сформованості комунікативної культури студентів, стану позааудиторної роботи ВНЗ та умов поліпшення культури спілкування способами позааудиторної роботи здійснювалося шляхом проведення експериментального дослідження на етапі вузівської підготовки майбутніх учителів, спостереження в студентській групі, періодичній діагностиці динаміки розвитку комунікативної культури, в процесі об'єднання навчання і практичної комунікативної діяльності (проведення спецкурсів, комплекси тренінгових вправ, аналіз педагогічних ситуацій тощо), вивчення документації.

Рівень комунікативної культури визначався шляхом узагальнення результатів спостереження за навчальною роботою студентів, у процесі обговорення комунікативних ситуацій, вирішення дидактичних задач вербального і невербального характеру, а також за допомогою експертних незалежних оцінок.

У ході дослідження було встановлено, що більшість студентів вищого педагогічного закладу недооцінює роль комунікативної культури як показника професіоналізму вчителя. Причиною тому є те, що більшість респондентів не можуть точно визначити які риси особистості є показниками сформованості комунікативної культури педагога, а тому не мають чіткого уявлення про те, що являє собою комунікативна культура. Більш того тільки 21% опитаних студентів вважають комунікативну культуру показником професіоналізму педагога; 43% дотримуються думки про те, що формування комунікативної культури не є першочерговою задачею у виховному процесі педагогічного закладу; майже 36% респондентів не включають комунікативну культуру в програму підготовки фахівця до професійної педагогічної діяльності.

Основною причиною такого різноманіття думок студентів є те, що більшість з них ототожнюють комунікативну культуру з культурою мови і зовсім не знайомі з основними показниками комунікативної культури педагога.

Для того, щоб з'ясувати, яке значення студенти надають комунікативній культурі, їм було запропоновано розмістити в порядку професійної значимості (від найбільш важливої до найменш важливої) наступні риси особистості вчителі: знання свого предмета, методична майстерність, творче відношення до педагогічної діяльності, культура спілкування, ерудиція, зовнішній вигляд.

Загалом студенти добре усвідомлюють важливість наявності комунікативної культури у вчителя. Разом з тим спостерігаються певні розбіжності між студентами різних курсів в оцінюванні її значення. Першокурсники вважають, що для вчителя найбільш важлива методична майстерність і гарне знання свого предмету. Тобто вони орієнтуються насамперед на дидактичний аспект педагогічної майстерності, що стосується викладання навчального предмета, організації навчального процесу. Комунікативна культура займає, за даними студентів першого курсу, лише третю позицію в переліку професійних рис вчителя. Тобто особистісний аспект педагогічної взаємодії, пов'язаний з налагодженням продуктивних міжособистісних відносин з учнями, має, на думку першокурсників, другорядне значення.

Далеко не всі дослідники займалися проблемою визначення стану позааудиторної роботи у вищому педагогічному закладі. Безперечно, ця сторона підготовки майбутнього фахівця дуже погано вивчена, не зважаючи на те, що позааудиторна робота не менш важлива ніж аудиторна форма роботи. Визначаючи стан позааудиторної виховної роботи в педагогічному навчальному закладі необхідно брати до уваги взаємозв'язок тематики та проблематики аудиторних та позааудиторних занять, взаємозв'язок між засвоєною навчальною інформацією та педагогічними діями, виконання яких вимагають позааудиторні заняття. Дуже важливо брати до уваги також системність, регулярність та продуманість тематики позааудиторних занять, враховувати їх зв'язок з провідною спеціальністю майбутніх педагогів і, звичайно ж, важливо враховувати позитивну результативність виховних заходів і відповідність їх загальним цілям освіти та виховання.

Вивчення позааудиторної роботи в вищому педагогічному навчальному закладі припускає, на нашу думку, аналіз міркувань студентів щодо стану даної форми роботи в досліджуваному вузі, її значення та роль в процесі їхньої професійної підготовки. Ми припускаємо, що на перший погляд не завжди об'єктивна думка студентів може наштовхнути дослідника на ряд педагогічних умов, що здатні змінити або, принаймні, поліпшити стан тієї або іншої форми роботи у ВНЗ, додати їй особистісне забарвлення та наблизити до інтересів студентів.

Позааудиторна робота в педагогічному навчальному закладі — це тривалий та багатоплановий процес. Тому вивчення цього складного, по своїй структурі і формам проведення, процесу підготовки майбутніх учителів до своєї професійної діяльності повинне здійснюватися на різних рівнях, тобто на рівнях планування, проведення й аналізу результатів. Лише вивчаючи його на різних рівнях, зіставляючи отримані в ході констатуючого та формуючого експериментів дані, ми можемо одержати повну картину результативності вузівської системи позааудиторної роботи в процесі підготовки майбутнього фахівця до професійно-педагогічної діяльності, педагогічних умовах, що сприяють підвищенню виховних можливостей позааудиторної роботи в плані формування культури особистості майбутніх педагогів та комунікативної культури зокрема.

Експериментальне дослідження, яке ми проводили на базі Криворізького державного педагогічного університету, дозволило з'ясувати, що студенти педагогічних закладів освіти усвідомлюють необхідність відновлення форм і методів позааудиторної виховної роботи. І саме нестандартні, нешаблонні заходи щодо формування й удосконалювання комунікативної культури в змозі виявити комунікативний потенціал майбутніх вчителів та активізувати процес удосконалення комунікативної культури студентів. До такого висновку ми прийшли після детального аналізу результатів комплексного анкетування студентів.

Отримані дані говорять про те, що такі форми позааудиторної виховної роботи як лекції і психолого-педагогічні семінари не користуються популярністю серед студентів. Майбутні вчителі пояснюють це їхньою одноманітністю, надмірною теоретизацією матеріалу, відсутністю наочності. Однак це свідчить, у першу чергу, про низький професіоналізм лекторів (або кураторів), чим про низький потенціал даних форм виховної роботи. На жаль більшість студентів відносяться до теоретичних психолого-педагогічних занять як до чогось абстрактного, аж ніяк не пов'язаного з реальною педагогічною практикою.

У ході бесід з кураторами академічних груп ми прийшли до висновку, що процес формування й удосконалення комунікативної культури займає далеко не пріоритетне місце у позааудиторній виховній роботі ВНЗ саме через недостатню розробку її змістовної сторони: відсутності конкретних методичних матеріалів (програм, практикумів, тренінгів тощо), які б відбивали як теоретичні так і практичні аспекти даної проблеми, пропонували би конкретну технологію або систему, яка б своєю метою мала не тільки формування комунікативних умінь і навичок, а відбивала би процес вдосконалення комунікативної культури майбутнього педагога.

Таким чином, можна констатувати, що в практиці позааудиторної виховної роботи ВНЗ існують очевидні протиріччя між теоретичним і організаторським потенціалом виховної роботи та його практичною реалізацією; між постійно зростаючим інтересом майбутніх учителів до формування своїх професійних рис і шаблонними, застарілими формами позааудиторної виховної роботи, відсутністю творчого відношення в її організації і проведенні. Ці протиріччя можливо подолати тільки за умови координального відновлення організаційних принципів позааудиторної виховної роботи та її повної переорієнтації на принципах особистісно-орієнтованого підходу, створенні науково обґрунтованих методичних рекомендацій щодо формування й удосконалюванні комунікативної культури майбутніх учителів.

Література

1. Деркач А.А., Кузьміна Н.В. Акмеология: шляхи досягнення вершин професіоналізму. - М.: РАУ, 1993. - 24 с.
2. Кан-Калик В.А. Учителеві про педагогічне спілкування. М., 1987.
3. Леонтьев А.А. Педагогічне спілкування. — М., Знання, 1979, — 46с.
4. Ляудис В.Я. Структура продуктивної навчальної взаємодії // Психолого-педагогічні проблеми взаємодії вчителі й учнів. - М., 1980, - 92с.
5. Петровская А.А. Теоретичні і методичні проблеми соціально-психологічного тренінгу. - М., МГУ, 1982. - 168 с.
6. Петровская А.А. Компетентність у спілкуванні: соціально-психологічний тренінг. - М., МГУ, 1989. - 216 с.
7. Семиченко В.А. Шляхи підвищення ефективності вивчення психології. - К.: Магістр, 1997. - 124 с.

О.В. Бондаренко

СТАН ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ ДО КРАЄЗНАВЧОЇ РОБОТИ У ПРАКТИЦІ РОБОТИ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ТА ВИЩОЇ ШКОЛИ

Автор рассматривает состояние готовности к краеведческой работе в практике работы общеобразовательной и высшей школы.

The author phases the situation to the readiness for carrying out on learning the work of local lore in the practice of secondary and high schools.

З національним відродженням держави тісно пов'язане таке завдання освіти як формування особистості, яка усвідомлює свою належність до українського народу, зберігає і продовжує народні традиції, шанобливо ставиться до національних святинь. З огляду на це, необхідно ще в стінах рідної школи прищепити підростаючому поколінню любов до рідної землі, до того місця, де кожен народився і виріс. Тому природно, що саме зараз зросла роль краєзнавства у формуванні почуття патріотизму, поваги та любові до рідної Батьківщини. У